

שלא נגמר בישולם אינם חשובים פרי לענין מעשרות.

אמר ליה אביי: דלמא לא היא, [כלומר, שמא לא כדבריך שאתה למד דרבי עקיבא ורבי שמעון חדא שיטתא היא], **דעד כאן לא קאמר רבי עקיבא הכא אלא משום דבעינן שיהיה "הדר", ובאתרוג הבוסר ליכא הדר. אבל התם גבי מעשרות, אפשר דכרבנן פבירא ליה,** שגם אתרוג הבוסר חשיב פרי וחייב במעשר.

אי נמי [כמו כן ניתן לפרש להיפך]: **עד כאן לא קאמר רבי שמעון התם,** שאתרוג הבוסר פטור מן המעשר, **אלא משום דכתיב** [דברים יד כב]: **"עשר תעשר את כל תבואת זרעך"** ודרשינן, דהיינו, **כדרך שבני אדם מוציאו לזריעה,** שהוא פרי הראוי לצמוח, וזהו דוקא פרי שכבר גדל כל צרכו. **אבל הכא איכא למימר דכרבנן פבירא ליה** שאתרוג הבוסר כשר. (126)

ותו לא מירי. כלומר, אין להוסיף על דבר 17-ב

באתרוג הכושי קמיירי, **ולא קשיא, הא** דשנינו בברייתא שאתרוג הכושי כשר, היינו — **לן,** לבני בבל הקרובים לארץ כוש, ורגילין באותם אתרוגים. **והא** דשנינו במשנתנו שאתרוג הכושי פסול — **להו,** לבני ארץ ישראל, שאינם רגילים בהם, ולגביהם אין זה מראה אתרוג. ומכל מקום גם לבני בבל הרגילים באתרוגים אלו, דוקא אתרוג הכושי כשר. אבל הדומה לכושי פסול, לפי שאין זה מטבע ברייתו להיות שחור. (125)

שנינו בברייתא: **אתרוג הבוסר, רבי עקיבא פוסל והכמים מכשירין.**

אמר רבה: רבי עקיבא, שסבר הכא שעד שיגמר בישולו של האתרוג אין הוא נחשב פרי, **ורבי שמעון דלהלן אמרו דבר אחר.**

רבי עקיבא — היינו **הא דאמרן,** דפסל אתרוג הבוסר. **רבי שמעון, מאי היא?**

דתנן: רבי שמעון פוטר את האתרוגים בקומטין מן המעשרות. וטעמו כדלעיל, דכל

שנים, כיון שגדלו יחד הרי הם כאחד, או שמכשיר רק כשמפרידם, וקא משמע לן שאין זה נחשב כחצי פרי. או אפשר שבשני האופנים יוצא ידי חובתו.

125. כן פירש רש"י, שדומה לכושי פירוש, שגדל כאן ושחור הוא כאתרוגים הגדלים בכוש. אבל הרמב"ם [הלכות לולב פרק ח הלכה ח] כתב: מקום שהאתרוגים שלהם כעין שחרות מעוטה [כלומר, אינם שחורים ממש אלא צבעם נוטה לשחור], כשרים. ואם היו שחורים ביותר כאדם כושי, הרי זה פסול בכל מקום. ולדבריו גם אתרוג הגדל בכוש אם היה שחור הרבה פסול, ולא הכשירו לבני בבל אלא אתרוג הנוטה

לשחור, כיון שרגילים בזה אין חסרון בהדרו. ויתר הרחבה בשיטת הרמב"ם ראה בילקוט מפרשים.

126. ומבואר לכאורה, כי סברא זו שהדבר תלוי במה שדרך בני אדם להוציא לזריעה היא רק לשיטת רבי שמעון. אבל לרבנן עיקר החילוק הוא בין דבר הראוי לאכילה לדבר שאינו ראוי לכך. והקשה הכפפות תמרים: משנה מפורשת היא במסכת מעשרות [פרק א משנה ג]: בתלתן משתצמח, התבואה והזיתים משיביאו שלישי. ומבואר להדיא שאף לרבנן זמן חיוב מעשרות הוא משיהיה ראוי הפרי להצמיח, ולא מזמן שראוי לאכילה? וכן פסק הרמב"ם [הלכות

איירי בקטנים הרבה, שבוה גם תפוחים אינם ראויים לזריעה.

נמצא איפוא, שלדעת חכמים כל הקרוי אוכל חייב במעשרות. אבל לרבי שמעון אינו חייב עד שיהיה ראוי לצמח.

שנינו בברייתא: **גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת, פסול.**

אמר רבא: לא שנו שהוא פסול, אלא שנעשה כמין בריה אחרת. אבל אם הוא כברייתו, כשר.

ומקשה הגמרא: **פשיטא! הא כמין בריה אחרת תניא?**

מבאר הגמרא: **לא צריכא** הא דאמר רבא, אלא להיכא **דעבידא** [שנעשה האתרוג] **דפי דפי**, כעין גלגל של ריחים, וקא משמע לן רבא שאף בכהאי גוונא ברייתו היא, שאף זה מראה אתרוג. (127)

זה. דודאי לא סבר רבי שמעון כרבי עקיבא בדוקא, ולא רבי עקיבא סבר כרבי שמעון.

ומה שנקט התנא מחלוקתם לגבי אתרוגים ולא גבי שאר פירות, היינו משום חלוקים אתרוגים ותפוחים משאר פירות בכך שכבר מתחילת גידולם יש להם תורת אוכל. ובמסכת מעשרות שנינו: **"כל שתחילתו וסופו אוכל, אף על פי ששומרו במחובר להוסיף אוכל [כלומר, שרצונו להשאירם על העץ שיוסיפו לגדול ולהבשיל], חייב במעשר, בין בתחילת גידולו ובין בסופו. וכל שאין תחילתו וסופו אוכל, אינו חייב עד שיעשה אוכל"**. ומוסיפה המשנה: **"האתרוגים והתפוחים חייבים בין גדולים ובין קטנים"**.

ורבי שמעון נחלק עליהם באתרוגים, ומודה בתפוחים. היות וסבר, שהשיעור לחיבין במעשרות הוא כדרך שאנשים מוציאים לזריעה, ואתרוגים קודם גמר בישולם אינם ראויים לזריעה. אבל תפוחים אף קודם שיתבשלו ראויים לצמח. אולם גם בזה לא

שיהיה הפרי ראוי לזריעה. אבל אם אינו ראוי לצמח אף שראוי הוא לאכילה אינו חייב במעשר. [ועיין שם שכתב, שכן הוא הפירוש לדרכו של רש"י. אבל ברמב"ם נראה שאף לרבנן המודד הוא לעולם בכך שראוי הוא לזריעה, ולדבריו מחלוקתם היא מאימתי נעשה הפרי ראוי לזריעה].

127. בכפות תמרים פירש דברי רבא בשני אופנים: א. אף שדפי דפי אין זה מראה אתרוג, כיון שניכר עליו שהוא אתרוג, ואי אפשר לטעות בו שהוא מין אחר — כשר.

מעשר פרק ב הלכה ה: איזו היא עונת המעשרות משיגיעו הפירות להזריע לצמח, הרי שלכולי עלמא חיוב מעשרות נקבע על פי הזמן בו ראוי הפרי לצמח?!

ותירן, דסברי רבנן ששני הדינים אמת — פרי שתחילתו אוכל, כתפוחים ואתרוגים חייב במעשרות מיד שנעשה פרי אף שעדיין אינו ראוי לזריעה. אבל פרי שאין תחילתו אוכל, כתלתן שאינו ראוי לאכילה עד שיבשיל, כיון שכשמביא שליש ראוי הוא לזריעה חל עליו חיוב מעשרות. והיינו שבאחד משני תנאים אלו בא הדבר לידי חיוב מעשרות. ורבי שמעון נחלק עליהם בזה, וסבר, שהקובע לחיוב מעשרות הוא אחד —

איתמר: אתרוג שנקבוהו עכברים, אמר רב: אין זה נחשב "הדר", ופסול הוא.

מקשה הגמרא: **איני** [הרי אין הדין כן], **דהא רבי חנינא** הוה **מטביל בה**, כלומר, היה אוכל מקצתו של האתרוג [בלשון הגמרא קרוי הדבר "מטביל" לפי שכל מאכלם היה על ידי טיבול], **ונפיק** [ויוצא ידי חובתו] במה שנשאר **בה**, ואם כן מוכח שאתרוג החסר כשר, ומדוע פסלו אתרוג שנקבוהו עכברים!?

ומאידך גיסא מקשה הגמרא **לרבי חנינא**: היאך היה מטביל בו ויוצא, הרי **קשיא מתניתין** דידן, דשנינו שאתרוג החסר פסול!?

ומבאר הגמרא: **בשלמא מתניתין לרבי חנינא לא קשיא**, דיש לפרש, **כי כאן** במתניתין, **ביום טוב הראשון** מיירי, שמצות לקיחתו מן התורה היא, ולפיכך בעינן "לקיחה תמה, כדכתיב: "ולקחתם", דדרשינן — שתהא לקיחה תמה.

ואילו **כאן** בדרבי חנינא, **ביום טוב שני** מיירי, דלא בעינן "לקיחה תמה", ואפילו חסר כשר.

אלא לרב, דאמר שטעם פסול אתרוג

שנקבוהו עכברים אינו משום לקיחה תמה, אלא משום "הדר", אם כן על כרחך נוהג פסול זה כל שבעה, שהרי גם בשאר ימי החג צריך שתהא המצוה מהודרת, וכמבואר בריש פרקין, שלולב היבש פסול כל שבעה, היות ופסולו משום "הדר", ואם כן **קשיא** מדברי רבי חנינא שהכשיר אתרוג החסר!?! (128)

מתרצת הגמרא: **אמר לך רב**: אכן, אתרוג החסר סתם כשר כל שבעה. **ושאני** אתרוג שנקבוהו עכברים ששם פסול משום **דמאיסי**, ואינו הדר.

איכא דאמרי: אכן להיפך **אמר רב**: אתרוג שנקבוהו עכברים, זה "הדר", **דהא רבי חנינא מטביל בה ונפיק בה**.

ומכל מקום, מקשה הגמרא: **לרבי חנינא קשיא מתניתין**, דשנינו: אתרוג החסר פסול!?

מתרצת הגמרא: **לא קשיא: כאן, ביום טוב ראשון, כאן, ביום טוב שני**.

שנינו במשנה: שיעור **אתרוג קטן**, רבי מאיר אומר כאגוז, רבי יהודה אומר כביצה: **אמר רפרם בר פפא: כמחלוקת כאן** גבי שיעור אתרוג קטן, **כך מחלוקת בענין אבנים**

128. כן פירש רש"י, שלרבי חנינא טעם פסול חסר הוא משום "לקיחה תמה" שאינו נוהג בשאר ימי החג, ולרב טעם הפסול הוא משום "הדר" ולדבריו יש לפסול כל שבעת ימי החג. ומבואר שדין הדר נוהג כל שבעה. אמנם יש מן הראשונים שפירשו כי גם לרבי חנינא אתרוג החסר פסול משום הדר, ודקדקו מכאן שפסולי הדר אינם נוהגים אלא ביום הראשון לבד,

ב. יש אתרוגים שמטבע ברייתם עשויים הם "דפי דפי", ולכן אף שהוא גדלו בדפוס, הואיל ומראה אתרוג הוא — כשר. ונפקא מינה בין שני פירושים אלו, אם גדלו בדפוס שאין דרכו של אתרוג מטבע ברייתו להעשות כמותו, אלא שניכר עליו שאתרוג הוא, דלפירוש ראשון כשר ולפירוש שני פסול.

מקורזלות.

דתניא בשבת: שלש אבנים מקורזלות [מחודדות⁽¹²⁹⁾] הראויות לקינוח], מותר להכניס אותן בשבת לתוך בית הכסא בתוך שיעור ארבע אמות [שאינן בזה משום מעביר ארבע אמות בכרמלית שדינה כרשות הרבים]. והטעם בזה הוא, משום שבת הכסא שלהם היה בשדה, ואינו מוקף מחיצות שאינן כאן אלא איסור טלטול מוקצה שאינו אלא מדרבנן, ומשום כבוד הבריות לא גזרו.⁽¹³⁰⁾

וכמה שיעורן של אותם אבנים? רבי מאיר אומר: כאגוז, דקסבר שרק בשיעור זה ראויות הן לקינוח. אבל גדולות יותר אינם ראויות לכולם והרי הן מוקצה. אבל רבי יהודה אומר: כביצה.

שנינו במשנתנו: ובגדול כדי שיאחז שנים

בידו, דברי רבי יהודה, ורבי יוסי אומר: אפילו אחד בשתי ידיו: תניא, אמר רבי יוסי: מעשה ברבי עקיבא שבא לבית הכנסת ואת אתרוגו נשא על כתפו מחמת גודלו. ואם כן קחזינן שאפילו גדול הרבה — כשר. אמר לו רבי יהודה לרבי יוסי: וכי משם אתה חפץ להביא ראייה לדבריך? הרי אף הם אמרו לו: אין זה הדר!

מתניתין:

אין אוגדין את הלולב אלא במינו של הלולב, דברי רבי יהודה. וטעם הדבר יתפרש בגמרא.⁽¹³¹⁾

רבי מאיר אומר: אפילו בחוט [של] משיחה⁽¹³²⁾ אפשר לאוגדו, אף שאין הוא ממין הלולב.

ונרחיב בזה אי"ה בילקוט מפרשים. ולדבריהם החילוק בין רב לרבי חנינא הוא, שלרבי חנינא אמנם אינו הדר גמור ופסול ביום הראשון. אבל בשאר ימי החג שאינם אלא זכר למקדש די בזה. אבל רב סבר שאינו הדר כלל, ולפיכך הקשו היאך יכלכל דברי רבי חנינא. [על פי לחם משנה הלכות לולב פרק ח הלכה ט].

129. רש"י. אבל התוספות פירשו: רכות וראויות לקינוח.

130. כן פירש רש"י. וכתבו התוספות שאין צריך לזה, כיון שכל איסור הוצאה מרשות היחיד לכרמלית אינו אלא מדרבנן, לא גזרו בזה חכמים משום כבוד הבריות. ולכן מותר להכניס אבנים מקורזלות מכרמלית לבית הכסא המוקף מחיצות, אף שדינו כרשות היחיד.

131. בטעמו של רבי יהודה אמרו בגמרא, דסבר לולב צריך אגד, ואם יאגדנו במין אחר שאינו מארבעת המינים הווי חמישה מינים, ועובר בבל תוסיף. ובתוספות לעיל לא ב הקשו, שהרי גם לרבנן דלולב אין צריך אגד, הדבר ברור שאם יוסיף לו מין חמישי נמצא עובר בבל תוסיף, ומדוע תלו זאת בפלוגתא זו של לולב צריך אגד?!

ותירצו, דקיימא לן דמינים שבלולב צריך ליטלם כדרך גדילתם, וכיון שהאגד אינו עשוי כדרך גדילתו אין זה כצורת קיום המצוה, ואין בזה משום בל תוסיף. אבל לרבי יהודה שגם האגד הוא חלק מקיום המצוה אף שלא נעשה כדרך גדילתו, אם יעשהו ממין אחר נמצא מוסיף על המצוה.

132. גרסת רש"י: חוט של משיחה.

את הלולב דוקא במינו, היינו, אפילו בסיב הגדל סביבות הדקל, ואפילו בעיקרא דדיקלא — כלומר, לחתוך ממנו נצרים ולקולפן ולקצצן עד שיהיו ראויים לאגד.⁽¹³⁴⁾

ואמר רבא: מאי טעמא דרבי יהודה, שצריך לאגוד את הלולב דוקא במינו? משום דקסבר, לולב צריך אגד,⁽¹³⁵⁾ ואם כן גם האגד הוא חלק מהמצוה, ואי מייתי מינא אחרינא לאוגדו בו, הוה חמשה מיני, ועובר בכל תוסיף.⁽¹³⁶⁾ אבל אם לא היה האגד אלא לנוי אין בזה משום כל תוסיף, לפי שאינו

אמר רבי מאיר: מעשה באנשי ירושלים שהיו אוגדין את לולביהן בגימוניות של זהב [חוטי זהב כפופים. גימוניות מלשון "הלכוף כאגמון ראשו"], ומוכח שאין צריך לאוגדו דוקא במינו. אמרו לו, אין משם ראייה, כיון שמלבד הגימוניות של זהב, במינו היו אוגדין אותו מלמטה. ואילו אותם גימוניות לא היו אלא לנוי.⁽¹³³⁾

גמרא:

אמר רבא: מה שאמר רבי יהודה, שאוגדים

סביב הדקל. ואמרינן שם שכל אלו המינים מיני זרעים הם, וכאן משמע שהוא חלק מן האילן ממש?!

135. בטעם הדבר דלולב צריך אגד, אמרו בגמרא לעיל יא ב: דיליף לקיחה לקיחה מאגודת אזוב, דגבי לולב כתיב: "ולקחתם לכם", וגבי אזוב כתיב: ולקחתם אגודת אזוב" — ודרשינן, מה להלן [גבי אזוב] — אגודה, אף כאן אגודה. ורבי מאיר סבר כרבנן בכרייתא שם, דלא ילפי לקיחה לקיחה, ולכן לולב אין צריך אגד, ואין בזה משום כל תוסיף.

בכפות תמרים העיר, כיון שעיקר מחלוקתם היא האם לולב צריך אגד, מדוע נחלקו לענין כל תוסיף ולא דנו בעיקר מחלוקתם — האם לולב צריך אגד?

ותירץ, דסלקא דעתך שאף אם לולב צריך אגד, כיון שציוותה תורה לעשותו אין בזה משום כל תוסיף, קא משמע לן שאם עשאו ממין אחר עובר עליו.

136. בכפות תמרים נסתפק, האם רשאי לאגוד את הלולב בענף מעץ האתרוג, ומצדד לומר, שדוקא בשאר מינים התיירו כיון שמצותם מן

133. רש"י. ובאחרונים נתקשו, מדוע הוזקק לזה, תיפוק ליה כיון שכבר נאגד הלולב במינו שוב אין האגד הנוסף שאינו ממין הלולב נזקק לקיום המצוה, ואינו עובר משום כל תוסיף? וכתב העמק ברכה [דיני לולב אות יט], דמלשון הרא"ש מדוקדק, כי מה שהכשיר רבי מאיר הוא דוקא כאשר קודם אגדו במינו ולאחר מכן בגימוניות של זהב, היות ואם עשה להיפך, אם כן מהיכי תיתי להחשיב את האגד העשוי ממינו כעיקר האגד והשני טפל לו, נימא איפכא, שעיקר האגד הוא הגימוניות של זהב שהם נעשו תחילה, וממילא יאסר משום כל תוסיף. ואפשר שמשום כך דקדק רש"י לומר שאגד הזהב נעשה לנוי בעלמא, דמטעם זה אפילו היה הוא קודם לאגד הכשר, לעולם נחשב האגד העשוי ממינו כאגד העיקרי, כיון שאגד הזהב יש לו תכלית מסוימת לנוי ולהדיא לא נעשה לאגד.

134. כן פירש רש"י, דעיקרא דדקלא הוא ממש חלק מגוף הדקל. והקשו התוספות, דרש"י סותר בזה למה שכתב בפרק כל שעה [פסחים לט א], גבי אלו ירקות שאדם יוצא בהם ידי חובת מרור בפסח, שמנו עמהם חרחבינא — אצוותא דדקלא, ופירש רש"י, שהוא סיב הגדל

נעשה כחלק מהמצוה. (137)

ואמר רבא: **מנא אמינא לה, דסיב ועיקרא דדיקלא מינא דלולבא הוא?** שמא יש לאוגדו רק בעלי הלולב עצמם?

דתניא: כתיב [ויקרא כג מ]: **"בסוכות תשבו"** ומשמע, שתהא סוכה של כל דבר, דברי רבי מאיר. והיינו שרשאי לעשות את הסוכה מכל מין שירצה.

רבי יהודה אומר: אין סוכה נוחגת אלא בארבעה מינים שבולב. והיינו שיש לסכך את הסוכה דוקא באחד מארבעה מינים אלו. (138) והדין נותן [כלומר, יש ללמוד הלכה זו מקל וחומר]: ומה לולב שאין נוחג בלילות כבימים, דמצות לולב היא ביום דוקא, כמבואר להלן מג א, אינו נוחג אלא בארבעת המינים, סוכה שנוהגת בלילות כבימים, אינו דין שלא תהא אלא בארבעת מינים?

אמרו לו: כל דין [קל וחומר] שאתה דן תחלתו להחמיר, כמו כאן, שמחמת החומרא שיש בסוכה על פני לולב אתה מביא לה חומר אחר, ועל ידי כך יהיה סופו להקל, וכמו שיבואר להלן, אינו דין. כלומר, אין זה קל וחומר הגון, שהרי הדין מלמד עליו חומר, ואתה מקל בדינו.

ומהי הקולא שאתה מביא עליו בהלכה זו: א-לז א-זאם לא מצא ארבעת המינים לעשות בהן סוכתו — **יהא יושב ובטל ממצות סוכה**, שכן היא כשרה בשאר מינים, והתורה אמרה: **"בסכות תשבו שבעת ימים"** ומשמע — סוכה של כל דבר.

וכן בעזרא אומר [נחמיה ח טו]: **"צאו החר, והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדם ועלי תמרים ועלי עץ עבת, לעשות סכות ככתוב"**. ומבואר שעושים סוכות גם משאר מינים ולא רק מארבעת המינים, שהרי עץ הזית אינו מארבעת המינים. ורבי יהודה סבר, הני עלי זית ועלי שמן, לא היו מביאים לצורך הסכך אלא לצורך הדפנות, ואילו עלי הדם ועלי תמרים ועלי עץ עבות יביאו לסכך.

ומקור לדברי רבי יהודה שגם סיב ועיקרא דדקלא חשיבי ממין הלולב, מהא דתנן: **מסככינן בנסרין, דברי רבי יהודה**. והרי לדברי רבי יהודה צריך שיהיה הסיכוך מארבעת המינים דוקא, ואי אפשר שיהיו נסרים מארבעת המינים מלבד עיקרא דדקלא, אלמא: **סיב ועיקרא דדיקלא מינא דלולבא הוא**.

ומסקינן: **שמע מינה**.

העץ. אבל באתרוג שהמצוה היא ליטול מהפרי נחשב האילן מין אחר.

137. ומבואר, שלדעת רבנן דלולב אין צריך אגד אין צורך כלל להקפיד שיהיה האגד ממין הלולב. וקשה, כיון שמדרבנן לכולי עלמא לולב צריך אגד אם כן עובר עליו בכל תוסיף מדרבנן? ותירץ הר"ן, דטעמם של רבנן שהתירו הוא

משום שעשוי לנוי, והיינו, דלא גזרו רבנן דין בל תוסיף כאשר נעשה הדבר לנוי מצוה. ורק לרבי מאיר שבל תוסיף הוא מדאורייתא נזקקים אנו לומר דאיירי כשכבר אגדו קודם לכן במינו, דסברא זו דדבר העשוי לנוי אין בו משום בל תוסיף לא מהניא אלא מדרבנן.

138. באחרונים הקשו, היאך מותר לסכך